

gepubliceerd in *Lover* 2003/1

Gegijzelde islam

Wat wil Ayaan Hirsi Ali?

door Troetje Loewenthal

Met haar tirades tegen de islam wist Ayaan Hirsi Ali een heuse hype te creëren. Maar de kluwen van haar beweringen valt nog maar ternauwernood te ontwarren. Wat bestrijdt zij nou eigenlijk? De islam? Geweld tegen vrouwen? Links Nederland?

Als werkende moeder (vergeef me het pleonasme) placht ik mijn dochter gedurende de zomervakantie een week naar een ponykamp te sturen. Het ging jaren goed, tot zij na zo'n verblijf geheel overstuur thuiskwam. Op het kamp hadden ze haar verteld dat ze naar de hel zou gaan omdat ze niet geloofde. Nadat we de existentiële en theologische vragen ('waartoe zijn we op aarde' en 'waarom staat God als Hij almachtig en goed is zoveel oorlogen, ellende en verdriet toe') zo goed en zo kwaad als het ging behandeld hadden, leek het me zinvol mijn dochter kennis te laten maken met de bijbel - we leven per slot van rekening in een christelijke cultuur. Ik

schaftte een kinderbijbel aan.

Het werd een débâcle. Het eerste verhaal dat we samen lazen, was het verhaal van Abraham. Diens vrouw Sarah, 'oud en dor', kon niet meer aan Abrahams kinderwens voldoen. Geen nood, Abraham wendde zich tot Hagar, een mooie, jonge, sappige slavin, die al snel zwanger van hem werd. Maar de wegen van de Heer zijn ondoordringbaar: Sarah de dorre werd als door een wonder toch nog zwanger. Groot was Abrahams vreugde, maar wat moest er nu met Hagar? De oplossing was eenvoudig: nu zij niet meer nodig was werd de jonge, sappige, zwangere slavin zonder pardon de woestijn ingestuurd. Mijn dochter saboteerde mijn voorlezen van dit verhaal door steeds maar te herhalen dat zij er niets van begreep. Ik probeerde hier en daar nog uitleg te geven, tot ik mij ineens afvroeg waarom ik mezelf als feministische moeder in naam van de cultuur dwong om dit seksistische wereldbeeld aan mijn dochter over te dragen. Dag kinderbijbel! Toch zal ik het toejuichen wanneer zij ooit besluit de bijbel alsnog te gaan lezen. Ben ik daarmee iemand die het christendom omhelst?

Twee jaar geleden - dat wil zeggen vóór de omineuze 11 september 2001 - organiseerde de VON, het platform van vluchtelingenorganisaties in Nederland, ter ere van internationale vrouwendag een programma in de Balie. Het thema was cultureel relativisme en vrouwenrechten. Het programma opende met een monoloog gebaseerd op *Idil*. Deze eerste roman van Yasmin Alas vertelt het relaas van het Somalische meisje Idil, dat alles meemaakt wat vrouwen aan ellende kan overkomen. Het tweede deel van het programma bestond uit een

discussie over internationale vrouwenrechten. Het woord 'islam' viel, en zoals meestal bij theologische interpretatiediscussies werd het al snel een welles-nietesgebeuren. Ik was voorzitter en greep in: als we vrouwenrechten nu eens tot kern van de discussie maakten en de godsdienstige twisten even vergaten. Daarop ontstond een redelijke discussie tussen de zaal en de twee inleidsters. Mijn ingreep was deels politiek-strategisch, maar ook ingegeven door het feit dat ik mezelf noch de zaal in staat achtte zinvol te discussiëren over een godsdienst met een geschiedenis van veertien eeuwen, met talloze stromingen, meer dan een miljard aanhangers en verspreid over zo veel en zo verschillende landen. Ben ik daarmee een multiculturalist die de islamitische vrouw in de kou laat staan?

Onderduikadres

Dit soort vragen en gebeurtenissen spelen door mijn hoofd sinds Ayaan Hirsi Ali's présence in de media, die inmiddels Amerikaanse proporties heeft aangenomen. Gedurende meer dan zes maanden is zij in staat geweest om bijna dagelijks media-aandacht te genereren. Zij kwam in het nieuws door haar kritiek op de islam en de rol van deze godsdienst bij de onderdrukking van vrouwen. Vervolgens verschoof haar kritiek naar de Partij van de Arbeid, die deze onderdrukking in haar ogen legitimeerde door de culturele eigenheid van islamitische gemeenschappen te respecteren en zelfs te ondersteunen. Daarna kreeg het feit dat zij vanwege haar opvattingen werd bedreigd grote aandacht. Vanaf haar onderduikadres - het contact met de media bleef bestaan - was haar overstap naar de VVD voor vriend en vijand een grote verrassing, wat ook weer voor de nodige persaandacht zorgde. Daarop volgde een verkiezingscampagne en wist zij meer dan 30.000 voorkeurstemmen te behalen. Het (voorlopig) laatste nieuws is een interview in het dagblad *Trouw* waarin zij de profeet een perverse tiran noemt, een uitspraak op grond waarvan de VVD zich lichtelijk van haar distantieerde.

Al deze gebeurtenissen hebben elkaar in zo'n hoog tempo opgevolgd dat het moeilijk is nog te ontwarren: waar staat Hirsi Ali voor? En wat kunnen wij van haar verwachten? Zal zij doorgaan op het thema van de achterlijke of 'achterlopende' islam? Zal zij blijven tamboereren op het intrinsieke vrouwonderdrukkende karakter van de islam? Zal zij serieus werk maken van het geweld tegen (islamitische) vrouwen, en de vele inspanningen die op dat gebied al heel lang worden ondernomen gaan ondersteunen? Of zal zij haar pijlen vooral richten op 'links', dat met zijn multiculturele opvatting de emancipatie van islamitische vrouwen heeft tegengewerkt? Het debat met Nebahat Albayrak in het kader van de verkiezingen doet het ergste vrezem.¹

Voltaire

Ayaan Hirsi Ali brak in november 2001 door met het artikel 'Laat ons niet in de steek. Gun ons een Voltaire' in het dagblad *Trouw*, waarin zij nog pleit voor een verlichte islam. 'Laat de Voltaires van deze tijd in een veilige omgeving werken aan een verlichting van de islam'.² Toch stelt ze de islam ook hier al voor als een monolithisch blok dat slechts terrorisme en fundamentalisme kan voortbrengen. Hirsi Ali ziet slechts twee verlichte geesten, namelijk Salman Rushdie in Engeland en Afshin Elian in Nederland. Haar boodschap aan Bush en Blair: 'Op internationaal niveau moeten regeringsleiders als Blair en Bush niet meer zeggen dat de islam gegijzeld is door een terroristische minderheid. De islam is gegijzeld door zichzelf.' Met haar betoog creëert Ali onverdraaglijke en (historisch) onjuiste tegenstellingen. Ze gaat bijvoorbeeld geheel voorbij aan het feit dat de critici van het (christelijk) geloof uit de Verlichting geen boodschap hadden aan vrouwenonderdrukking en deze niet nodig hadden om de autoritaire, verstikkende, irrationele kanten van het geloof te bekritisieren. De vrouwenbeweging kwam jaren na Voltaire. Je kunt de geschiedenis niet laten beginnen in 2001.

En verder: islam als voedingsbodem voor dictaturen? Hoe dan de katholieke dictaturen in bijvoorbeeld Spanje, Argentinië en Chili te verklaren? Islam kweekt terroristen? De IRA noch de ETA kan islamisme verweten worden; de Serven die de moslims in Srebrenica vermoordden waren koptisch; McVeigh die het regeringsgebouw in Oklahoma City was christelijk. En wat te denken van de rol die het Westen heeft gespeeld en speelt bij de instandhouding van corrupte en islamitische regimes als wapen in de strijd tegen het communisme en ter bescherming van westerse belangen? Hirsi Ali pleegt al dit soort relativeringen af te doen als 'bagatellisering' van het kwaad.

Ook in het artikel dat Hirsi Ali voor de Wiardi Beckman Stichting schreef, treffen we haar bekende litanie: 'Islam=achterlijke godsdienst, koran=boek van achterlijke godsdienst, islamitische mannen=mannen met achterlijke godsdienst'. Ditmaal aangevuld met een schoolse opsomming van de taxonomie van Arie van der Zwan, die zo grofmazig is dat hij op talloze groepen, godsdiensten en zelfs politieke partijen van toepassing is: de islam kenmerkt zich door een hiërarchisch-autoritaire instelling, een patriarchale familiestructuur en groepsgebonden denken.³

Fortuynisme

In haar botte anti-islamisme sluit Hirsi Ali zich aan bij het anti-islamvertoog dat Frits Bolkestein meer dan tien jaar geleden startte en dat door Pim Fortuyn dwingend op de agenda werd gezet.⁴ Ayaan zelf noemde in het televisieprogramma *Krachtstroom* Bolkestein en Fortuyn als haar voorgangers. En net als zij werd ook Hirsi Ali geprezen om haar moed en de heldhaftigheid waarmee zij een taboe doorbrak. Zij had haar nek uitgestoken en eindelijk durven zeggen waar het op stond: de islam was een achterlijke godsdienst. Je kunt je echter afvragen hoe taboedoorbrekend iemand is die een opvatting verkondigt die 1,6 miljoen LPF-stemmers met haar deelden. Pikant detail was natuurlijk dat zij zwart was, (ex-)moslim, en afkomstig uit onverdachte hoek, namelijk het wetenschappelijk bureau van de PvdA. Met haar artikel 'Moslima's, eis je rechten op!' breekt Hirsi Ali in de *Opzij* van september 2002 een lans voor de emancipatie van moslimvrouwen. Hiermee wint zij de sympathie van feministen, maar zet zij multiculturalisme wel lijnrecht tegenover emancipatie. Voor moslima's zou de enige weg naar emancipatie lopen via een conformatie aan de dominante westerse cultuur.

Leila Ahmed beschrijft in haar zeer aanbevelingswaardige boek *Woman and Gender in Islam* hoe in Egypte de door de Engelsen en Amerikanen afgedwongen verwestering de terugkeer naar de (islamitische) traditie juist stimuleerde.⁵ En hoe het feminisme kon opbloeien onder Nasser, die een onafhankelijke moderne nationale koers volgde. Ook interessant is haar analyse van de wijze waarop Lord Cromer, Brits consul-generaal van 1883 tot 1907, feministische argumenten gebruikte om de 'Oosterse geest' te kritiseren. Hij meende dat de hoofddoek en de onderdrukking van vrouwen de Egyptenaren ervan weerhielden om deel te nemen aan de westerse beschaving. Terug in Engeland richtte deze feminist de Men's League for Opposing Women's Suffrage op, die op alle mogelijke manieren probeerde het vrouwenkiesrecht tegen te gaan. De conclusie van Ahmed: het feministische vertoog werd (en wordt nog steeds) ingezet ten dienste van koloniale belangen. Zij schrijft: 'Whether the attack on Muslim customs and societies, and especially on their practices regarding women, was made by imperialist men who were supporters of male dominance, by missionaries, or by feminists and whether it was made in the name of "civilizing" the natives, or Christianizing them, or of rescuing women from the religion and culture in which they had the misfortune to find themselves, invoking the issue of women served to license, and to impart an aura of moral legitimacy to, denouncing and attacking the customs of the dominated society and insisting that it change its ways and adopt the superior ways of the Europeans.'⁶ Ook Bush maakt gebruik van een vrouwenbevrijdend vertoog ter rechtvaardiging van zijn oorlog met

Irak. Een stellingname die de Pakistaanse feministische korangeleerde Riffat Hassan een sarcastisch 'Dat zou nieuw zijn, dat vrouwen meer waard zijn dan olie' ontlokte.⁷ Het is daarom niet verwonderlijk dat Ayaans feminisme voor sommige moslima's klonk als de zoveelste versie van het dominante vertoog, met feminisme als legitimatie, vooral bedoeld om de islam te bekritisieren en helemaal niet gericht op hun emancipatie. Dit wantrouwen werd - hoe vervelend ook - gevoed door de zeer enthousiaste wijze waarop (wit) feministisch Nederland, onder aanvoering van Cisca Dresselhuys en Neelie Kroes, Hirsi Ali als heldin adopteerde. Eindelijk was er een zwarte vrouw die het geweld tegen vrouwen in islamitische kring aan de orde stelde. 'We' waren klaar voor de derde feministische golf. Een dergelijke omhelzing deed geen recht aan de jarenlange inspanning van allochtone vrouwen(organisaties) - islamitisch en anderszins - ten behoeve van de versterking van de positie van moslim- en niet-moslimvrouwen.⁸ Allemaal organisaties wier subsidies volgens Hirsi Ali ingetrokken zouden moeten worden. Hirsi Ali tot heldin van het feminisme bombarderen zónder bijvoorbeeld het Comité Zelfstandig Verblijfrecht (dat al twintig jaar voor een zelfstandige verblijfsrecht van vrouwen strijdt) ook maar zelfs te noemen, doet de vraag rijzen hoe serieus de feministische steunbetuiging aan zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen genomen moet worden.

Christelijke arrogantie

Door de bedreigingen verplaatste de discussie zich naar een discussie over de vrijheid van meningsuiting en werd het beeld van de terroristische islam versterkt. Zo stelde 'een groep journalisten en communicatieprofessionals' in zijn steunbetuiging aan Hirsi Ali onder andere dat zij 'verontrust [waren] omdat het ons, gezien [het] *gesloten karakter* [cursivering TL] van de islamitische gemeenschappen, aan kennis ontbreekt om te kunnen beoordelen hoe gevaarlijk dit nog kan worden'. Er waren gelukkig ook tegengeluiden te horen. Niet alleen in de traditionele pers, maar ook op de elektronische [feminisme-discussielijst](#) hield Hirsi Ali de gemoederen danig bezig. Jammer was dat in de hype die inmiddels was ontstaan, de discussie ook vaak ging of men voor of tegen Ayaan was en over de eenheden gewicht die Ayaan al dan niet had bijgedragen aan het feminisme.

Ahmed Aboutaleb, voormalig directeur van FORUM, Instituut voor multiculturele ontwikkeling, zei onlangs: 'Als je niet hard en duidelijk genoeg bent voor de achterban, dan ben je in de ogen van de maatschappij niet goed bezig. Ben je daarentegen hard, dan ben je een verrader.' De commotie rond Ayaan Hirsi Ali heeft laten zien hoe deze tweedeling de discussie nog steeds vervuult. En hoe weinig autochtone feministen zich interesseren voor de discussie tussen zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen, wanneer deze niet op hun termen wordt gevoerd. En dat men de fout maakt te denken dat er geen moslima-emancipatiebeweging is omdat zij geen kranten haalt.⁹ Het moet toch mogelijk zijn om vrouwenonderdrukking aan de orde te stellen zónder de oosterse misogynie te vervangen door een westerse variant? Laat de moslima's zelf bepalen hoe zij willen emanciperen, en geef zelforganisaties daarbij de ruimte. Misschien kunnen feministische moslima's ons, niet-moslims, nog op ideeën brengen over hoe moderniteit en traditie te verbinden in de strijd tegen totale individualisering en tomeloze consumptie, ooit toch ook een feministisch ideaal.

Ook over godsdienst en de scheiding van kerk en staat valt trouwens nog veel te leren, zo blijkt uit de discussie. Een uitspraak als dat de profeet Mohammed 'naar westerse maatstaven' een perverse tiran is, getuigt van dezelfde denkfout die Hirsi Ali haar tegenstanders verwijt: de tekst letterlijk nemen. Het is ook de vraag of de verkettering van de islam - als enige van de monotheïstisch godsdiensten - niet getuigt van christelijke arrogantie in een land waar het

CDA samen met de andere christelijke partijen bij de laatste verkiezingen eenderde van de stemmen kreeg en de VVD-voorman zijn vijf kinderen naar christelijke scholen stuurt.

Troetje Loewenthal is adviseur strategisch beleid bij E-Quality, expertisecentrum voor gender en etniciteit en geeft onder andere leiding aan het project 'Moslimfeminisme'.

Noten

1 Zie ook T. Loewenthal, 'Verkiezingsstunt of kiezersbedrog.' *De Haagsche Courant*, 17 januari 2003.

2 Zie A. Hirsi Ali, *De zoontjesfabriek* (Amsterdam: Augustus, 2002), p. 37.

3 Ibidem, p.63-86. Zie ook: 'Schurende normen. Over integratie als inwijding in de moderniteit.' In: *Transnationaal Nederland. Immigratie en integratie* (Amsterdam: De Wiardi Beckman Stichting/Arbeiderspers, 2002).

4 *de Volkskrant*, 12 september 1991.

5 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam. Historical Roots of a Modern Debate* (New Haven/London: Yale University Press, 1992).

6 Ibidem, p. 242.

7 Studiedag FORUM, 26 november 2002.

8 Zie ook T. Loewenthal, 'Een debat over moslims dat alleen maar wil hypen.' *De Haagsche Courant*, 11 oktober 2002.

9 De Marokkaanse Vrouwenvereniging (MVVN) bijvoorbeeld is in 1982 opgericht en bestaat nog steeds.